

Дьолог О.С.

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян,  
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

## **ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У МЕЖАХ НОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

*Стаття присвячена питанню особистісно-орієнтованого підходу до навчання української мови як іноземної. Розглядаються основні підходи, пов'язані з особистісно-орієнтованою технологією навчання української мови іноземних студентів. Даються положення, у яких сформульовані головні ідеї педагогіки співробітництва. Особистісно-орієнтований підхід розглядається як одна з категорій інноваційних технологій навчання.*

*This article is about personality oriented studies of study of Ukrainian language as a foreign language. Will be considered the main ways of personality oriented studies of Ukrainian language for foreign students. Will be added information about main ideas of pedagogy of cooperation. Personality oriented studies is taken as one of category of innovations technologies of study.*

*Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, методика навчання, українська мова як іноземна, інноваційні технології навчання, педагогіка співробітництва.*

*Key words: personality oriented studies, methodology of studying, Ukrainian language as a foreign language, innovations technologies of study, pedagogy of cooperation.*

Сучасна освіта є однією із найбільш змінних сфер діяльності людини. Проте ці зміни неможливі без інновацій, без нових інформаційних і освітніх технологій. Тенденції вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі пов'язані, перш за все, з використанням інноваційних освітніх технологій (ігрових, комунікаційних, інформаційних тощо), які дозволяють забезпечити професійний вибір операційного впливу у процесі взаємодії викладача і студента з метою максимального розвитку особистості як суб'єкта, що гармонійно поєднує свободу особистісного прояву і соціально-культурні цінності та норми.

Сьогодні існує чимало методик, спрямованих на всебічний розвиток особистості, проте чи не найпопулярнішою є технологія особистісно-орієнтованого навчання. Розробка теорії такого навчання розпочалася наприкінці ХХ століття. На сьогодні найбільш відомими є розробки у цій галузі Є. Бондаревської, В. Серикова, І. Якиманської, М. Кузнецова, Є. Шиянова

тощо. Серед вітчизняних науковців варто відзначити роботи І. Беха, Н. Бібік, М. Гузика, В. Рибалка, О. Савченко.

У рамках особистісно-орієнтованої моделі освіта визначається як умова розвитку особистості, коли в активній, різносторонній діяльності відбувається її становлення і розвиток в усій різноманітності здібностей.

Проте проблема особистісно-орієнтованого підходу до навчання української мови як іноземної висвітлена ще не достатньо. Незважаючи на накопичений значний досвід навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах, проблеми індивідуалізації в навчанні української мови як іноземної досі не втратили своєї актуальності. Усе ще продовжуються суперечки між теоретиками та практиками викладання української мови як іноземної щодо організації навчального процесу, мотиваційної готовності до вивчення лінгвокультурологічних особливостей української мови, інтернаціоналізації або мононаціоналізації груп, термінів заїзду, навчального середовища тощо. Тому представлена стаття присвячена саме проблемі особистісно-орієнтованого підходу до вивчення української мови іноземними студентами.

Серед основних підходів, пов'язаних з особистісно-орієнтованою технологією навчання мови (у нашому випадку української), превалюють два основних:

- перший – орієнтований на врахування психологічних особливостей іноземного студента, який знаходиться в середовищі носіїв мови, що вивчається;
- другий – орієнтований на суто лінгвістичні особливості української мови, з ігноруванням (повним або частковим) психологічних особливостей. [1; с. 69]

Крім того, слід зазначити, що в теорії та практиці сучасної педагогічної науки ще й досі не існує єдиної класифікації особистісно-орієнтованих педагогічних технологій навчання української мови як іноземної, незважаючи на те, що її реалізація в навчальному процесі дозволяє іноземним студентам проявляти більш усвідомлений підхід до вивчення лінгвокультурологічних

особливостей мови. А це, у свою чергу, підвищує їх мотиваційну готовність до вивчення української мови як іноземної, яка є інструментом для оволодіння майбутньою спеціальністю.

Головними завданнями особистісно-орієнтованого навчання є:

- розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей кожного студента;
- розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей студентів;
- допомога студентові у самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації, самовизначенні;
- формування у студента культури життєдіяльності.

Специфіка української мови полягає в тому, що вона є не лише предметом і об'єктом вивчення, але й засобом навчання. Саме тому націленість на практичне – писемне і усне – володіння мовою, на здатність користуватися різноманітною спеціальною літературою мовою, що вивчається, а не тільки на знання мови як лінгвістичного феномену присутні в сучасних програмах з української мови як іноземної і присутні у потребах самих студентів. [2; с.89]

Майбутній спеціаліст повинен не тільки володіти навичками мовної діяльності у сфері побутової комунікації, але й мати уявлення про норми офіційно-ділового усного та писемного мовлення, уміти працювати з україномовною літературою з фаху, володіти основною термінологією спеціальності, знати українські еквіваленти основних слів і словосполучень професійного мовлення, а також володіти основами реферування та анотування спеціальної літератури.

Використання нових технологій у викладанні української мови для іноземних студентів є одним із найважливіших аспектів удосконалення й оптимізації навчального процесу, збагачення арсеналу методичних засобів і прийомів.

Сьогодні в педагогічній літературі вже не дискутується питання щодо використання в навчальному процесі такого підходу. Він є офіційно визнаним і йому віддається перевага в середовищі викладачів української мови як

іноземної. Головним в особистісно-орієнтованому процесі є оволодіння українською мовою як іноземною, тобто максимальне врахування особистісних здібностей та інтересів студентів, а не сам процес викладання. [2; с. 89]

Виходячи із завдань, які є визначальними для даної педагогічної технології, можна зробити висновок про те, що такими є:

- максимальне виявлення, оцінювання, використання, «окультурення» індивідуального (суб'єктного) досвіду студента з опорою на його життєвий досвід (врахування особливостей освітньої системи та рівня знань іноземного студента, його національних і культурологічних особливостей);

- максимальна допомога іноземному студенту в «пізнаванні» себе, у самовизначенні та самореалізації, а не у формуванні заздалегідь певних якостей (нав'язування йому значущості культурних і релігійних цінностей країни навчання, переорієнтація цілей навчання – з оволодіння професією на вивчення української мови заради самої мови);

- формування в іноземного студента культури життєдіяльності в умовах країни мови навчання (правові та побутові особливості), яка дає можливість продуктивно будувати своє життя, що особливо важко на початковому етапі навчання, тобто формування культури життєдіяльності.

Окремі вимоги при навчанні іноземних студентів висуваються до дидактичної складової навчального процесу:

- диференціація мовної складності та лексичної надмірності в презентації навчального матеріалу;

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду іноземного студента, включаючи досвід його «домашнього» навчання;

- виклад знань у підручнику не тільки повинен бути спрямований на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, але й максимально адаптований під мовні можливості іноземного студента;

- у процесі навчання необхідний постійний облік та сумісність суб'єктного досвіду іноземного студента з науковим змістом презентованих знань;

- конструювання та організація навчального матеріалу, який дає можливість іноземному студенту вибирати його зміст, вид та форму при виконанні завдань, вирішенні задач тощо з урахуванням їх практичної значущості для країни (регіону), з якої він приїхав на навчання.

Виходячи зі сказаного, можна зробити висновок про те, що особистісно-орієнтована педагогічна технологія навчання іноземних студентів української мови як іноземної – це технологія, що забезпечує не тільки розвиток, але й саморозвиток іноземного студента, виходячи з його особистісних особливостей (країна, культура, віросповідання тощо). У центрі уваги викладача української мови як іноземної є високо мотивована особистість, яка прагне до оволодіння майбутньою спеціальністю через українську мову, що само по собі вже створює умови для співпраці викладача зі студентом.

Отже, особистісно-орієнтована технологія в процесі навчання українській мові як іноземній характеризується антропоцентричною (національні та культурні особливості іноземного студента), гуманістичною та психотерапевтичною спрямованістю (знайомство з особливостями країни навчання й емпатія, особливо це актуально на початковому етапі навчання).

У рамках особистісно-орієнтованих технологій навчання української мови як іноземної самостійними напрямками виділяються такі технології:

- гуманно-особистісні технології – відрізняються, перш за все, своєю гуманістичною сутністю і психотерапевтичною спрямованістю на підтримку особистості іноземного студента, допомагають йому (дана технологія відкидає примушення в будь-якій формі його проявів, їй властива висока педагогічна емпатія);

- технології співпраці викладача української мови як іноземної і студента-іноземця – реалізуються через різні форми співпраці (як аудиторні, так і

позааудиторні та досягаються за допомогою спільного вироблення змісту та форми занять). [3; с. 6]

Технології співпраці, стосовно викладання української мови як іноземної, є одним із дуже перспективних напрямків. Це пов'язано, насамперед, з тим, що, на відміну від традиційних технологій, іноземний студент виступає як суб'єкт навчальної діяльності, а сама навчальна діяльність перетворюється на суб'єкт-суб'єктну діяльність, у якій обидва учасники навчального процесу (іноземний студент та викладач мови) однаково зацікавлені в кінцевому результаті партнерства.

Головні ідеї педагогіки співробітництва сформульовані у таких положеннях:

1. Ідея важкої мети. Необхідно ставити перед іноземними студентами досить складні завдання, підкреслюючи їхню виняткову складність і вселяючи впевненість у тому, що мета буде досягнута, а тема добре засвоєна. Наприклад, на початковому етапі навчання можна давати творчі завдання (написати твір про свою країну, батьків, культуру тощо). Складність полягає в обмеженому лексичному запасі, що змушує активно користуватися словником, тим самим збільшуючи словниковий запас студентів.

2. Ідея опори. Являє собою певний набір ключових слів або інших опорних сигналів, що показують логіку матеріалу у вигляді компактноі образної опорної схеми, яка спрощує розуміння навчального матеріалу і його запам'ятовування, виключаючи можливість і необхідність зазубрювання (особливо ефективно при роботі з науково-популярними текстами).

3. Ідея вільного вибору, що полягає в пропозиції великої кількості завдань для того, щоб студенти самостійно вибирали для виконання будь-які з них і в будь-якій кількості. Свобода вибору – це найкоротший шлях до ефективного розвитку творчої думки.

4. Ідея великих блоків. Навчальний матеріал з української мови як іноземної групується у великі блоки (окремі теми), завдяки чому можна

збільшити обсяг навчального матеріалу і встановити логічні зв'язки між навчальними блоками.

5. Ідея діалогічних роздумів. Процес вивчення нової лексики пропонується у формі діалогу викладача зі студентами.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає:

- використання завдань від власне мовних до умовно-мовних, а потім до власне комунікативних;
- читання тексту повинно бути організоване як основа для виходу в реальний акт комунікації, повинно налаштовувати студентів на активне самовираження в мовленні.

Одним із методів навчання українській мові як іноземній є розвиток у студентів навичок аналітико-синтетичної обробки інформації. Під цим розуміються творчі процеси, що включають осмислення, аналіз та оцінку змісту оригінального тексту для отримання необхідної інформації.

Відповідно до психофізичних особливостей студентів завдання повинні містити ряд питань:

- трансформаційні питання, котрі підводять студентів до самостійних висновків щодо смислового змісту частини тексту, до співвіднесення нової інформації з уже знайомою;
- інтерпретаційні питання, котрі розкривають зв'язки між ідеями, фактами і життєвими цінностями, заданими у тексті, допомагають студентам краще зрозуміти події, представлені у тексті;
- аналізуючі питання, котрі дають можливість студентам під час читання глибше дослідити проблеми логіки, причини подій, представлених у тексті, поділити події на окремі складові;
- синтезуючі питання, котрі дають можливість використовувати власні знання і досвід для вирішення поставленої проблеми;
- оцінні питання, котрі дають можливість розкрити ціннісні орієнтири, життєві принципи;

- питання прогнозованого характеру, котрі дають можливість визначити мету читання.

Отже, наведена класифікація дозволяє стверджувати, що різні типи питань спрямовані на отримання різних компетенцій і співвідносяться з особистісно-орієнтованим підходом до навчання. Останній полягає, з одного боку, у підкресленні індивідуальному підході до смислу тексту (питання спрямовані на вираження студентом особистої точки зору), з іншого – різноманітність типів завдань дає можливість кожному студентові обрати власний шлях для подолання бар'єру у вивченні іншої мови й іншої культури.

Таким чином, виходячи із зазначеного вище, можна зробити висновок про те, що особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання української мови як іноземної сьогодні є одним з найбільш актуальних для практики навчання іноземних студентів і потребує подальшого ретельного дослідження.

### Література

1. Бурак М. Дотримання дидактичних і методичних принципів у сучасному підручнику з української мови як іноземної / М. Бурак // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – Вип. 9. – С. 68–75.
2. Дьолог О. Інноваційний підхід до викладання курсу «Українська мова як іноземна» //Проблеми и перспективы языковой подготовки иностранных студентов: материалы X Международной научно-практической конференции (1-2 октября 2015 г.). – Харьков: ХНАДУ, 2015. – С. 87-91.
3. Клоконосова Л. Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної у ВНЗ України / Л. Клоконосова, О. Ничипорук, Н. Ядвіжина // Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних студентів : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 17-18 квітня 2014 р., Національний авіаційний університет / За заг. ред. М. М. Бондарчук, І. В. Жогіної. – К. : НАУ, 2014. – С. 61–63.